

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

องค์การบริหารส่วนตำบลพาสูก

อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

โดย

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชการ ๒๕๖๐ มาตรา ๕๗ รัฐต้อง (๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี อันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะ สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง ส่งเสริม และสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วน ร่วมในการค ำเนินการด้วย ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความ ภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทย สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมค าสอน ทางศาสนาเข้ากับ ชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติได้ อย่างยั่งยืน ช่วย เปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลผาสุก ได้เล็งเห็น ความสำคัญของภูมิปัญญา ท้องถิ่น จึงได้จัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ปราชญ์ท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ ท้องถิ่น เพื่อสืบสานและ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจาก ชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อ สาธารณชนในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ปราชญ์ท้องถิ่น ต่อไป

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถที่ผ่านกระบวนการคิดโดยใช้สติปัญญาของคนในท้องถิ่น มีการเรียนรู้และการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจนเกิดผลดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย

๒. ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

๒.๑ ด้านเกษตรกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการกลั่นกรอง/การปศุสัตว์/การประมง/การป่าไม้ เช่น การทำการเกษตร แบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ โคก หนอง นา เป็นต้น

๒.๒ ด้านหัตถกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานฝีมือหรืองานช่างที่ทำด้วยมือและอุปกรณ์อย่างง่าย โดยไม่ใช้เครื่องจักร เป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต เช่น งานจักสาน, งานแกะหนังตะลุง, งานทอผ้าด้วยมือ, งานเย็บปักถักร้อย, การทอผ้าไหม เป็นต้น

๒.๓ ด้านอุตสาหกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานที่ใช้ทุน แรงงาน และเครื่องจักร เป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต โดยมีเป้าหมายการผลิตสิ่งของเป็นจำนวนมากเพื่อการค้า และรวมถึงงานด้านการบริการ เช่น การทำเครื่องเรือน จากไม้แปรรูป (โต๊ะ/เตียง/ตู้) การแปรรูปสิ่งต่าง ๆ จากยางพารา เป็นต้น

๒.๔ ด้านการแพทย์ไทย คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เช่น การหัตถเวชกรรมไทย (การนวดไทย/การนวดประคบสมุนไพร), การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค, การผดุงครรภ์พื้นบ้านโดยหมอดำแยของชาวไทยมุสลิม (โต๊ะบีแดด) เป็นต้น

๒.๕ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า, การสืบชะตาแม่น้ำ, การทำแนวปะการังเทียม, การอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น

๒.๖ ด้านศิลปกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม, ประติมากรรม, นาฏศิลป์, ดนตรี, ทัศนศิลป์, คีตศิลป์, การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ เช่น การขับร้องเพลงอีแซว, ลำตัด, ลิเก, หมอลำ, โนรา เป็นต้น

๒.๗ ด้านภาษาและวรรณกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น ภาษาโบราณ, ภาษาถิ่น, หนังสือ, ตำรา, ตำรับอาหาร, งานประพันธ์/บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง, เรื่องสั้น นวนิยาย นิทาน บทเพลงต่าง ๆ เป็นต้น

๒.๘ ด้านอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม อาหารไทย อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน
องค์การบริหารส่วนตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	หมู่ที่	หมายเหตุ
๑.ด้านเกษตรกรรม				
- ปศุสัตว์				
๑	นายสมัย ศรีพันดอน	๓๔	๒	
๒	นายสมหมาย สังข์วร	๔๖/๒	๒	
๓	นายสมหมาย บำรุงภักดี	๘๖	๔	
- การเกษตรแบบผสมผสาน				
๑	นายสวาท ลือคำหาญ	๔๘	๓	
๒	นายเรืองศักดิ์ วาจาสิทธิ์	๑	๓	
๓	นายสุพล สุานะ	๑๓๐	๔	
๔	นายบุญตา ศรีวิเศษ	๙๑	๖	
๒.ด้านหัตถกรรม				
- งานจักสาน				
๑	นายเพชร เข้มสีดา	๓๐	๒	
๒	นายทอง ปะคำแหง	๑๑๒	๕	
๓	นายสำเนียง เทคมี	๓๖	๕	
๔	นายบุญชัย สุขรมย์	๕๒	๕	
๕	นายคำเมย สุวรรณโคตร	๘๔	๕	
๖	นายสมัย ประสงค์สุข	๑๘	๕	
๗	นายบัว เปศรี	๓๕	๓	
๘	นายสวน ไกยแจ่ม	๓๒	๙	
๙	นายพันธ์ หงษาบาล	๒๙	๑๐	
๑๐	นายสงกา ศรีเพชร	๖๒	๑๑	

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	หมู่ที่	หมายเหตุ
- งานทอผ้า				
๑	นางถม ลาเทือง	๓๖	๑๐	
- งานแกะสลัก				
๑	นายพิกุล ศรีจุลฮาด	๒๘	๑	
๓. ด้านแพทย์ไทย				
๑	นายประดิษฐ์ ผลาพฤษ	๕๑	๑	
๒	นายทองคำ โพธิ์สัตย์	๓/๕	๑	
๓	นายสาย พิทกุล	๑๘	๓/	
๔	นายสุพรรณ บุตตะโยธี	๓/๑	๓/	
๕	นายอุดม ศรีรักษา	๕๓	๑๐	
๔. ด้านศิลปกรรม				
๑	นางลาววัลย์ แสงดี	๑๙	๒	
๒	นายเจริญ บุญทัน	๑๔	๔	
๕. ด้านภาษาและวรรณกรรม				
- เล่นนิทาน				
๑	นางนอย กะวิกุล	๕๔	๑๐	
- คำกลอน				
๑.	นายสีน้ำ ไชยแสง	๑๓	๑๐	
๖. ด้านอื่นๆ				
- พิธีกรรม				
๑	นายพร สีเชียงพิมพ์	๖๙	๑	
๒	นายไสว ศรีสวัสดิ์	๕๖	๑	
๓	นายคำ ยอดรัก	๑๓/๕	๔	
๔	นายคำมี โภคาพาณิชย์	๔๐	๖	
๕	นายทองแดง สัตยาวัน	๑๒	๕	
๖	นายไสว อินทร์คำ	๘๔	๕	
๗	นายทวี โพธิ์สีมา	๖๓	๙	
๘	นายจันทรา สีแจจันทร์	๔	๑๐	

งานประเพณี วัฒนธรรม ในพื้นที่ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

ประเพณีแห่พระ

ประเพณีแห่พระ เป็นประเพณีเก่าแก่ของของคนในท้องถิ่น ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณคู่กันมากับประเพณีสงกรานต์ ซึ่งในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวตำบลผาสุก จะมีพิธีแห่พระ อาราธนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้นแห่พระไปตามถนนสายต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้สรงน้ำพระ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว รวมทั้งเป็นการสร้าง ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา

ประเพณีบุญข้าสະ (บุญเบิกบ้าน)

บุญข้าสະนิยมทำกันในเดือน ๗ จัดทำได้ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม จึงเรียกว่า "บุญเดือนเจ็ด" การข้าสະ (ข้าระ) สะสางสิ่งสกปรกโสโครกให้สะอาด ปราศจากมลทินหรือความมัวหมองต่างๆ เรียกว่า การข้าสະ สิ่งที่ต้องการทำให้สะอาดนั้นมี ๒ อย่างคือ ความสกปรกภายนอก คือ ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายใน คือ การชำระล้างจิตใจเกิดความความโลภ โกรธหลง

ประเพณีทอดเทียนและการประกวดขับร้องสรภัญญะ

ประเพณีทอดเทียนเป็นประเพณีหนึ่งในฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ของชาวอีสาน เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวอีสานที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นชาวบ้านจากหมู่บ้านหนึ่งจะนำต้นเทียนไปบูชาอีกวัดหนึ่งนิยมทำในช่วงเข้าพรรษาตลอดพรรษา การนำต้นเทียนที่มีอยู่ของแต่ละหมู่บ้านหรือวัดนำไปบูชาจากวัดหนึ่งถึงอีกวัดหนึ่งเพื่อเป็นการเยี่ยมยามถามข่าว สารทุกข์สุขดิบของชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน โดยที่หมู่บ้านหนึ่งจะต้องนำต้นเทียนไปบูชาอีกวัดหนึ่ง ซึ่งอาจจะอยู่คนละหมู่บ้านแล้วก็ทำพิธีทางพุทธศาสนา ประเพณีนี้นิยมทำในช่วงเข้าพรรษาเมื่อมีการทำพิธีทางพุทธศาสนาเสร็จแล้วจะเป็นกิจกรรมของชาวบ้านคือการร้องสรภัญญะเป็นภาษาอีสาน เป็นเรื่องราวคติธรรมสอนใจ หรือเรื่องนิทานชาดกตามแต่ละชุมชนจะแต่งเรื่องขึ้นมาขับร้อง เพื่อเป็นการต้อนรับแล้วก็จะเปลี่ยนกันร้องให้ครบทุกหมู่บ้านที่ได้ไปในครั้งนั้น และอาจจะมีการประกวดแข่งขันเพื่อเกิดความสนุกสนานรื่นเริง การทอดเทียนยังเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างความสามัคคีแก่ชาวบ้านและสร้างความสัมพันธ์ของแต่ละหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี

ประเพณีแห่เทียนพรรษา

ประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลานาน ประเพณีแห่เทียนพรรษา เกิดจากความจำเป็นที่ว่าสมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้เช่นปัจจุบัน ดังนั้น เมื่อพระภิกษุอยู่รวมกันมาก ๆ เพื่อปฏิบัติกิจวัตร เช่น การสวดมนต์ตอนเช้ามีดและพลบค่ำ การศึกษาพระปริยัติธรรม การบูชาพระรัตนตรัย ฯลฯ จำเป็นต้องใช้แสงสว่างจากเทียน ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันนำเทียนมาถวายซึ่งช่วงต้นก็จะถวายเป็นเทียน เล็ก ๆ ธรรมดา ครั้นต่อมาก็ได้มีการมัดเทียนเล็ก ๆ มารวมกันคล้ายต้นกล้วยหรือลำไยไฟแล้วติดกับฐาน ที่เรียกกันว่า ต้นเทียน หรือ ต้นเทียนพรรษา และกัวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนเป็นเทียนพรรษาอย่างที่เรเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน ในความเชื่อของชาวพุทธจะทำเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย โดยเอามาจากรังผึ้งรังต้มเอาขี้ผึ้งมาปั้นเป็นเทียนเล็ก ๆ เพื่อจุดบูชาพระ และได้ยึดเป็นประเพณีที่จะนำเทียนไปถวายพระภิกษุในช่วงเข้าพรรษา เพื่อปรารถนาให้ตนเองมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดดุจดั่งแสงสว่างของดวงเทียน ในขณะที่เดียวกันพุทธศาสนิกชนก็ถือโอกาสในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ได้ไปบำเพ็ญกุศล เช่น ทำบุญตักบาตร รักษาศีล สวดมนต์ ฟังธรรม เจริญภาวนา ตลอดจนไปศึกษาหาความรู้กับพระภิกษุ ซึ่งต่อมาได้เกิดเป็นประเพณีนิยมที่จะให้ลูกหลานไปบวชเรียนในช่วงเข้าพรรษา

ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงนั้น เป็นประเพณีที่สืบทอดมาแต่โบราณ โดยมีคติความเชื่อหลายอย่าง เช่น เชื่อว่าเป็นการบูชาและขอขมาแม่พระคงคา เป็นการสะเดาะเคราะห์ เป็นการบูชาพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์ หรือเป็นการบูชารอยพระพุทธรูปบาท เป็นต้น การลอยกระทงนิยมทำกันในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของทุก ๆ ปี อันเป็นช่วงที่น้ำในแม่น้ำลำคลองขึ้นสูงและอากาศเริ่มเย็นลง ตามพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน และตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ได้กล่าวว่า นางนพมาศ หรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกในพระร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย เป็นผู้ริเริ่มประดิษฐ์กระทงสำหรับลอยประทีปเป็นรูปดอกบัวบานขึ้น ซึ่งคนทั่วไปนิยมทำตามสืบต่อมา